

Cristòfor Colom i l'Amèrica Catalana o quan el pensament restaura les cendres del foc inquisitorial

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 01-07-2021

Acaba de sortir al carrer, publicat per Librooks, i gràcies també al suport econòmic de molts de vosaltres, el nou llibre d'En Jordi Bilbeny 'Cristòfor Colom i l'Amèrica Catalana'. Per fer-vos venir ganes de llegir-lo i en agraïment per haver-lo fet possible, ara us n'ofereixo el «Pròleg», escrit per l'autor mateix.

Fa molts anys, als inicis de la meua carrera universitària ?jo diria que a l'any 82?, vaig llegir l'Elogi de la follia d'Erasme de Rotterdam. El llibre és un estudi mordaç, profund i intel·ligentíssim sobre la condició humana, on se'ns mostra com la Vanitat, la Ignorància, l'Orgull i, entre altres personificacions de la conducta i dels vicis, l'Oblit són els responsables principals de la destrucció de la civilització. Atiant guerres o deixant que l'Esperit de l'ésser lliure es corrompi i podreixi fins a convertir l'home en un titella del poder i de l'alienament. El discurs erasmista t'atrapava per la seva eloqüència desimbolta, fresca i elegant; per la seva cultíssima vibració intel·lectual, pel seu profund compromís amb la vida, que volia dignificar de tot en tot, com a ideal suprem. Però, especialment, em va atrapar per un sentit de l'humor nou i renovador, el rovell del qual era una ironia encara més colpidora i sàvia, farcida de referències clàssiques i missatges en clau. Era un llibre desbordant, que no tan sols t'atrapava, sinó que se t'infiltrava a dins com una pluja lenta i suau, t'amarava l'ànima i s'acabava fonent amb la teua pròpia personalitat. A partir de llavors em vaig convertir en un admirador secret d'Erasme. I molts dels seus conceptes intel·lectuals, una mica per inèrcia, sense voler-ho ben bé, han acabat esdevenint els meus propis ideals. Per això, quan vaig voler-me fer el meu primer autoretrat amb una càmera fotogràfica, el primer que vaig fer va ser comprar-me un trípode. I, immediatament després, quan el vaig tenir a punt amb la càmera al damunt i amb el disparador automàtic en marxa, vaig seure davant la meua màquina d'escriure i vaig imitar la posició que té Erasme, de perfil, escrivint, al quadre d'En Hans Holbein que el va immortalitzar.

Quan anys més tard vaig començar a llegir altres coses seves, i especialment la biografia que li va dedicar l'Stefan Zweig, vaig anar comprenent més matisos de la seva obra i de la seva admirable personalitat. Per exemple, el culte a la

raó. Erasme va posar tota la seva vida al servei de la raó, de cercar arguments per explicar el que creia. No uns arguments babaus, sinó amb sentit. Arguments que convencessin i que poguessin posar claror al desgavell infinit del pensament, mutilat per tants segles de fanatisme. Com llegeixo a la recent traducció que ha fet En Joan Fontcuberta del llibre de l'Zweig, Erasme «tan sols una cosa odià realment a la terra per ser oposada a la raó: el fanatisme», perquè ell ?sempre segons aquest literat austríac? va ser «el menys fanàtic dels homes». Assenyala l'Zweig que «Erasme combatia qualsevol mena de fanatisme, tant en l'àmbit religiós com en el nacional o l'ideològic, que considerava enemic declarat de tota entesa; odiava tots els obstinats i doctrinaris, tant si vestien hàbits sacerdotals com togues acadèmiques, els intolerants i els sectaris de tota mena i raça, que arreu exigien una obediència cega a llurs creences i qualificaven d'heretgia o d'infàmia qualsevol altre punt de vista». I això no és tot, car, a més a més, i d'una faiso molt especial, «la llibertat de pensament era per a ell quelcom natural, i aquest esperit lliure considerava un atemptat contra la pluralitat divina del món el fet que algú pretengués, ja des de la trona, ja des de la càtedra, parlar de la seva veritat personal com d'un missatge que Déu li havia confiat només a ell». Per això mateix, doncs, Erasme, «amb tota la força de la seva intel·ligència brillant i contundent, combaté durant tota la vida i en tots els camps els fanàtics, que, presos del seu propi deliri, volien tenir sempre la raó». Perquè, a Erasme, «el fanatisme no li semblava sinó una lamentable pobresa de l'esperit, una de les nombroses formes d'stultitia, els mil tipus i varietats de la qual classificà i caricaturitzà tan xalestament en el seu Elogi de la follia».

Potser va ser per això que em va atrapar aquest llibre: perquè també era una denúncia del fanatisme, camuflada sota la benèvola capa de la ignorància i l'estupidesa. Perquè ser ignorant, en el fons, no és dolent. No és cap mal. Ni cap malaltia. I ni tan sols no és un dels set pecats capitals. Tots som ignorants respecte a allò que no sabem. El problema rau en el moment en què volem imposar la nostra ignorància sobre les petites certes de tothom, disfressada de veritat absoluta, monolítica, única i indivisible, com si es tractés d'alguna mena de manifestació demiúrgica o, directament, divina. I això que jo encara podria acceptar en certes revelacions metafísiques, no puc menys que rebutjar-ho quan parlem de l'estudi i la recerca. Quan parlem de dades, d'informació, de documents, de gravats. De referències. Quan parlem de comprendre el present. I encara: quan debatem sobre la interpretació del passat. D'un passat, val a dir, del qual tan sols disposem de quatre paperots malgirbats, escrits amb una finalitat política o religiosa evident i, per acabar-ho d'adobar, filtrats, corregits, esporgats, reelaborats i, massa sovint, tristament, sense que en siguem conscients, traduïts d'una llengua a una altra, per la tasca imponderable de la censura d'estat.

Em fa certa angúnia aquesta deriva fonamentalista de l'academicisme català en tot allò que afecta la nostra història. I no entenc aquesta dèria per l'insult, la befa, l'escarni, el rebuig, la persecució, l'obliteració, la marginació i el linxament personal, simplement perquè miro de comprendre els fets del passat des d'una perspectiva diferent del credulisme cec i submís a les fonts documentals i llibresques, sobretot ara que som més coneixedors que mai que una gran part d'aquests papers han estat redactats pels censors de la monarquia i els inquisidors de torn. Dic que no entenc aquesta mena de dogmatisme religiós perquè cada vegada més vivim en un món en què les religions úniques i veritables han après que no són ni tan úniques ni tan veritables. Han après a comprendre's i a mirar-se les unes a les altres amb respecte, incorporant aquells aspectes que els ajuden a aproximar-se al transcendent, i a encarnar en les vides de cada ésser mortal tot allò que ens fa millors, més dignes i més lliures.

Molts de vosaltres sabeu la meva passió pels estudis religiosos, la mitologia, l'etnografia, el xamanisme, la bruixeria, la història de les drogues, la mística, l'etimologia, el món ibèric, l'euskera. Sabeu l'esforç que he fet i faig per intentar trobar vincles entre tots aquests àmbits i el món dels contes i les rondalles i continuar trobant sentit als nostres actes i a les nostres vides. Però sempre amb una gran reverència per la raó, pel coneixement, per la diversitat d'opinions i estudis. Per la contrastació de dades i el sentit crític, que no existiria sense un dubte metòdic previ que em fes de nord i guia perennes i s'hagués constituït en quelcom inherent a la meva curiositat intel·lectual.

Per això us deia que no entenc aquesta deriva fonamentalista dels historiadors catalans actuals. Alguns, encesos d'ira per les meves publicacions i recerques, que neguen un cop rere un altre, com si més que recerques científiques, fossin opinions extretes d'una caldera màgica plena d'herbotes al·lucinatòries, animals morts i membres de nens trossejats; i d'altres, amb el seu silenci còmplice. Còmplice i vergonyant. Com si mirar cap a un altre costat i fer l'orni eternament mentre et trinxen el passat i la memòria col·lectiva fos alguna mena de comportament intel·lectual. L'historiador no ha de parlar només del color dels botons dels soldats napoleònics, o de la paga dels mariners o de la ruta que feia una nau a la Mediterrània. O del preu del blat. O copiar el que diuen els llibres impresos per la monarquia, sense contrastar la informació ni aplicar cap mena d'exegesi o hermenèutica. L'historiador no es pot amagar rere l'estudi parcial d'un camp molt limitat dels fets. Per més especialitzat que estigui en un període concret, el deure capital i superior d'un historiador és la Història. Així, en majúscules. I un historiador català ¿ha de romandre silenciós davant la tasca ingent de la Inquisició i de la censura d'estat, que ha espoliat arxius sencers, cremat biblioteques, segrestat edicions de llibres, mentre els traduïa i els reescribia, tot canviant el nom de l'autor i dels llocs on passava l'acció? Si un historiador català no s'adona o no es vol adonar del que realment ha passat en la redacció dels llibres i documents i en la seva transmissió textual, ¿quin sentit té parlar d'història? Ha renunciat a l'estudi? Ha deixat voluntàriament de ser crític? Ha

venut la seva probitat professional a canvi d'una feina, un títol, un sou? No considero en absolut que la sortida més honrosa sigui silenciar totes les meves raons i totes les meves troballes documentals, que fa més de trenta anys que aporto, i menystenir el nou paradigma de la censura, que, si l'estudiem amb deteniment i ens hi apropem amb una mirada nova i renovellada, no para d'aportar-nos noves dades a borbolls. Per més voltes que hi faci, i per més que ho intenti mirar des del seu punt de vista, certament no ho entenc.

No crec que ni jo ni la nostra memòria col·lectiva mereixi aquest menyspreu. I, encara, molt menys, aquest suïcidi. ¿Des de quan l'insult és un argument? Des de quan l'escarni és una raó? Des de quan la riota contradiu els documents no potinejats per la mà del censor? Des de quan el linxament és sinònim de respecte i amor reverencial a l'estudi? Des de quan l'odi i l'intent d'anorreament intel·lectual i social dels qui no pensen com tu és un objectiu de la ciència, baldament sigui la ciència de la història? ¿No tindrà, més aviat, tot això unes profundes implicacions amb la fe, el dogma i la imposició del pensament únic? Jo defenso que el rigor no té res a veure amb la ganduleria. Que l'estudi no té res a veure amb la innocència. Que el sentit crític no té res a veure amb la credulitat. Però, sobretot, que el coneixement no té res a veure amb l'ego. I menys amb l'ego que mossega i ataca tot allò que desconeix i que posa en perill el seu sistema de creences. I per això també deia i remarcava que ara que les religions se secularitzen i flexibilitzen les creences, i ja no condemnen a l'infern i a les flames eternes els qui no creuen el que elles prediquen, ni els expulsen de la seva comunitat, ara la universitat catalana i, en el nostre cas precis, un grup dels seus més doctes historiadors, dogmatitza i anatematitza. Quina diferència tan abismal que hi ha amb el món dels estudis neotestamentaris. Em refereixo a tots aquells estudis que miren de posar una mica de llum entorn de la figura de Crist, dels primers cristians i de la seva església primitiva.

Així, d'acord amb l'Antonio Piñero, filòleg i historiador, especialitzat en els temps i la vida de Crist, els evangelis, «encara que són escrits venerables, es troben carregats de problemes històrics». I com que els mateixos textos evangèlics «no ens proporcionen cap informació directa per respondre» les preguntes que hom s'ha fet i es fa sobre aquells problemes epistemològics, està convençut que «cal interrogar pacientment i conscienciosa els documents, llegir entre línies, recaptar informacions indirectes ça i lla a fi de formar-se deductivament un esquema de com pogueren desenvolupar-se els esdeveniments que conduïren a la plasmació d'aquests escrits, veritables pilars del cristianisme». És a dir, que si, per ell, cal revisar els textos sagrats i cercar informació on sigui a fi d'ajudar a entendre'ls i interpretar-los millor, ¿per què no podem revisar els escrits que afecten directament la nostra història i ¿que jo sàpiga, de moment? no són sagrats ni consagrats ni sacramentalitzats? Per què no podem revisar una història que ens ha deixat escrita, en gran part, la Inquisició, enemiga mortal de la llengua, la cultura i les institucions polítiques catalanes?

Quan l'Antonio Piñero prologa el llibre *Fuentes del cristianismo. Tradiciones primitivas sobre Jesús*, del qual n'és també l'editor, després de les reflexions sobrecitades, afirma: «És necessari insistir, per acabar, que el present llibre es troba orientat exclusivament a la investigació històrica. Es tracta d'un debat intel·lectual i històric conduït per estudiosos que pertanyen a distintes confessions cristianes o són simplement investigadors independents. Al llibre s'hi reuneixen aportacions de catòlics, protestants, agnòstics; membres d'ordes religiosos i laics moguts per un únic interès comú: desxifrar i esclarir, en la mesura que ho permetin els textos i el nostre utilatge intel·lectual, els múltiples interrogants i problemes que ens plantegen avui aquests textos antics, tan fonamentals, tantes vegades editats i reinterpretats». I encara, com és normal en qualsevol estudi rigorós, «el grup que ha confegit aquest llibre intenta no procedir amb idees preconcebudes, ans cercar afamadament els orígens [dels fets]. No entren en joc postures personals ni interessos espuris, sinó el desig d'arribar, tant com sigui possible, a aprendre aquests començaments obscurs de la formació dels evangelis i el seu paper dins el problema religiós, tant cristià com pagà, dels dos primers segles de la nostra era». Jo hi trobo a faltar, per descomptat, a fi que l'obra pogués ser plural del tot i oberta a perspectives més amples, els historiadors jueus i algun erudit francirador que relaciona el cristianisme amb la religiositat egípcia, el mitraisme o el gnosticisme. Nogensmenys, la voluntat de pluralitat, malgrat que sigui dins del cercle reduït del món cristià, no deixa de ser encomiable i digna de tenir en compte, almenys per al nostre més que endèmic i autocomplaent món historiogràfic. Per En Piñero, «la pluralitat d'autors d'aquest llibre proporciona la possibilitat d'una crítica a certes postures intel·lectuals. És una retronxa comuna, fins i tot en l'àmbit de discussions serioses, les frases que exigeixen un "respecte per les idees". Tal formulació és radicalment errònia, segons la nostra opinió. Les idees no són subjectes de drets, que calgui respectar, sinó només les persones que tenen o defensen les idees en qüestió. Les idees no són més que conceptes, instruments intel·lectuals que contínuament s'han de discutir, defensar, refutar o canviar simplement per altres que s'acomodin més aptament al seu objecte. Si al llarg de la història s'haguessin respectat les idees dels altres, la humanitat no hauria avançat ni un sol pas. Per això cal tenir ben clar: profund respecte pel portador de les idees; cap veneració per les idees mateixes que són objecte de debat».

No es pot dir més ben dit ni més concisament: respectar l'investigador i debatre les idees. Tot al contrari del que passa actualment a casa nostra, on s'insulta, es difama, es persegueix i s'oblitera tot aquell que no digui el que el món acadèmic vol sentir. Si el nostre futur intel·lectual i el nostre lliure futur polític ha de passar per la reverència i la submissió irracionals a aquesta actitud obertament anticientífica i antiintel·lectual, anem ben servits. Perquè si ja és

prou difícil investigar sense recursos, ni suport institucional de cap mena, en un país on ?com sempre he dit? la més gran gesta política que ens hem proposat ha estat donar suport, infatigablement, un segle rere un altre, als nostres estimats exterminadors, imagineu què ha de ser amb tota aquesta caterva de savis i honorables acadèmics exigint que se'ns llenci a la foguera perenne dels heretges. I exigint-ho, no pas perquè no es noti el gran frau que ens venen com a història, sinó en bé del país.

És tot plegat molt trist i molt lamentable. I sort en tenim que no ens poden detenir, ni confiscar la biblioteca, ni fer-nos abjurar el que pensem. Poden cridar, poden grunyar, però la recerca per restituir el nostre passat usurpat la faig jo i la fem els investigadors de l'Institut Nova Història.

Amb el suport econòmic incondicional de tres centenars llargs de ciutadans lliures i lliurepensadors i el de milers de catalans que creuen en la nostra ímproba feina i la difonen tan bé com saben i poden. Diferenciant molt bé el que és un títol acadèmic i un alt càrrec polític del que són les dades que ens ajuden a reconstruir i a repensar el passat. Són els que ens ajuden a mantenir la flama de l'esperança sempre viva i encesa i els qui, amb el seu aplom, el seu vast criteri i la seva tenacitat, també ens permeten continuar publicant i fent-nos preguntes.

Doncs bé, ara ha arribat el moment de qüestionar-nos de nou: ¿va desaparèixer l'imperi català arran de la descoberta i conquesta d'Amèrica? La versió oficial ens diu que els catalans no van tenir cap paper en aquelles primeres expedicions colombines i que tot el pes de l'empresa colonitzadora la van dur a terme els castellans. ¿Ens hem de creure que els mariners, marins, cosmògrafs, navegants, comerciants, polítics i soldats catalans que al llarg dels segles XIII, XIV i XV es van expandir arreu de la Mediterrània, quan es va tractar de passar a l'Atlàntic, precisament, també amb un rei català com Ferran II i, després, amb els seus descendents, van deixar de ser actius com per art d'encantament i van quedar al marge de la història?

Si ens creiem la versió oficial ?i no ho oblidem: censurada i reescrita? sobre el Colom analfabet genovès i els primers viatges transoceànics, farcits de castellans que vivien en indrets sense mar, i sense cap mena de ciència nàutica, no podem dir res més. I hauríem de callar per sempre. Però, si estem convençuts, com he demostrat ja als llibres anteriors, i En Pep Mayolas en d'altres llibres, que En Colom era català i catalans tots aquells navegants i colonitzadors, és que potser Catalunya, després, es va mantenir més viva i activa dins la subsegüent política imperial espanyola del que ens han explicat.

N'han quedat traces? ¿O hem de continuar admetent que els catalans, en el moment del seu màxim apogeu cultural, militar i polític, van renunciar, de cop i volta, a tot? ¿Van deixar de navegar, van deixar de comerciar i van deixar de conquerir? Van deixar d'escriure i crear? Van deixar de ser? I si la base i el fonament de l'imperi eren els seus ports, el seu comerç, les seves naus, les seves drassanes i la seva potència naval i militar, ¿tot això va desaparèixer de la Nació Catalana i va brollar de bursada en un país com Castella, on fins llavors no havia existit? O potser el que ha passat és, com ja he dit i repetit fins a esgargamellar-me, que la censura d'estat va esborrar el paper de Catalunya i dels catalans en aquella primera gesta transoceànica, i de les subsegüents aportacions colonitzadores catalanes de final del segle XV i començament del XVI. Però també he dit manta vegades que la censura no ho va poder esborrar tot i que, massa sovint, les traces del paper dels catalans han restat ben vives, incòlumes, escampades ara en llibres i documents diversos i en la memòria popular. Han quedat estergits arreu dels textos i han arribat fins a l'actualitat tan mal llegits i mal interpretats com la por, l'ego i la submissió al poder ens ha permès.

El llibre que ara teniu a les mans ha procurat recollir i endreçar una quantitat notable d'aquestes traces, dades i proves poc o gens conegudes per la majoria dels catalans i catalanes d'avui. Quasi tots els textos que conformen aquest tomell ja han estat publicats en forma d'article, en revistes i webs. Però ara els he volgut donar una visió de conjunt, que de cop i volta esdevé, reveladorament, una visió diferent sobre el nostre passat, el d'Espanya i Amèrica. Una visió nova i renovadora, però molt més versemblant i molt més propera a la realitat que els mites que ens han inoculat per mitjà de la història inquisitorial. Una història ?val a dir? que pot ser tan formal i seriosa com vulgueu, defensada i explicada per gent molt prestigiosa, però totalment inventada pels censors.

Així, doncs, al llibre hi trobareu articles que parlen dels virreis catalans i els virregnats americans; de les anomalies de la llengua dels primers colons, com el sesseig, i les traces textuais que delaten que tant En Colom com els tripulants del primer viatge eren tots d'un mateix país i parlaven la mateixa llengua. Hi tindreu a mà reflexions sobre els testaments de la reina Isabel i de Ferran d'Aragó; el paper de la ciència nàutica catalana i dels cosmògrafs catalans en aquelles primeres exploracions, com també tot allò relacionat amb les lleis catalanes exportades arreu del món, Amèrica inclosa.

Així mateix, hi podreu llegir un capítol sobre l'absència total de la vila de Palos de la Frontera en els preparatius del primer viatge colomà, contrarestat per l'organització a Barcelona de tota la segona armada transoceànica.

I finalment, hi trobareu articles sobre el tercer viatge, la moneda amb què es van sufragar totes les despeses derivades

d'aquella colonització primera i el paper de la Llotja i la Casa de Contractació de Barcelona en tot plegat, raó per la qual veurem, alhora, que el primer govern colonial americà va estar format íntegrament per catalans. És a dir, trobareu un intent d'arribar a la veritat per sobre de la desvirtuació interessada dels fets, obra de la censura d'estat.

Això és el que mira d'escatir aquest llibre: repensar els fets. Tornar a les fonts. Comparar els relats primitius i posar-hi nova llum, coherència i sentit. Com si l'estudi, el dubte metòdic, el sentit crític i la contrastació de dades no s'haguessin extingit ni llençat a la foguera de totes les vanitats. Diria que el conjunt global dels articles suposa un pas de gegant i esmicola la versió oficial amb l'aportació de múltiples fonts i documentació que el món acadèmic infravalora, desconeix, o obertament menysté sense cap escrúpol, perquè el seu mètode científic és repetir, autor rere autor, segle rere segle, que l'única història versemblant i digna de crèdit és l'escripta directament per la Inquisició i la censura d'estat. Jo no em crec aquest relat oficial i estrambòtic. I és clar: escric un nou relat. Una nova història, on, com era de suposar, ni Catalunya ni els catalans desapareixen, ni queden bocabadats amb les gestes heroiques dels grans navegants castellans, mentre ells miren cap a un altre costat, indefensos, descol·locats, al·lèrgics a tota gesta nàutica i a tota acció superior d'estat.

El llibre que teniu a les mans és un nou intent per recuperar aquesta història de la nostra nació que la censura, amb el suport inconfessable del nostre món acadèmic, polític i mediàtic, ens ha usurpat i amagat.

En Lluís Vives, investigador i perquisidor incansable, i íntim amic d'Erasmus, escrivia que «la ciència tota ha de fundar-se en l'experiència, puix no pot haver-hi ciència vertadera sense el coneixement perfecte de les coses». És a dir: que repetir fa lloro. O no fa científic. I tot coneixement s'ha de fonamentar en l'estudi i la pròpia experiència, sense la qual no hi haurà ni ciència veritable ni coneixement de les coses.

Últimament he tornat a rellegir els Principis del coneixement humà, d'En George Berkeley. De tant en tant m'agrada apagar l'ordinador i deixar a banda, mal que sigui per unes hores, la recerca exhaustiva i asfixiant de dades i referències. I em complac i em relaxo llegint textos de filòsofs i pensadors. Al pròleg del llibre que ara us comento, imprès per primer cop al 1710, En Berkeley subscriu: «M'inclino a creure que tots o la major part dels entrebancs que fins ara han detingut els filòsofs i han obstruït el camí del coneixement són completament deguts a nosaltres mateixos. Car, primer hem aixecat la pols i després ens planyem que no s'hi veu». Per, acte seguit, rubricar: «Les dificultats i obstacles que troba la ment en la seva cerca de la veritat no provenen pas de la foscor o complexitat de les mateixes coses que investiga, ni de la natural debilitat i limitació de les facultats cognitives, sinó més aviat d'haver pres com a punts de partença segurs certs principis falsos que s'haurien d'haver desterrat».

Doncs això: ¿per què no desterrem els apriorismes i les falses certeses i ens tornem a mirar el passat amb una mica menys d'odi, de frustració, de venjança o de submissió al pensament inquisitorial? Per què no ho tornem a escrutar amb amabilitat, amb la ment oberta, amb grandesa de mires i d'esperit, amb les noves dades i les noves recerques davant? Voleu dir que no hi sortírem guanyant? Jo us convido, almenys, a intentar-ho.

Jordi Bilbeny

Abadia de Solivella, 14-16 de maig del 2021